

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Tarix yo’nalishi 4-bosqich talabasi

Qalandarova Madina Jo’rabek qizi

e-mail: qalandarovam05@gmail.com

Annotatsiya: XVIII–XX asr boshlarida Buxoro amirligi iqtisodiyoti asosan qishloq xo’jaligi, hunarmandchilik va savdo munosabatlariga tayangan holda rivojlangan bo’lib, bu davr iqtisodiy tizimida an’anaviy feodal tuzum ustunlik qilgan. Shu bilan birga tashqi iqtisodiy aloqalarning kengayishi, ayniqsa Rossiya imperiyasi bilan munosabatlarning kuchayishi iqtisodiy jarayonlarga sezilarli ta’sir ko’rsatgan. Ushbu maqolada Buxoro amirligining iqtisodiy hayoti, uning asosiy tarmoqlari, yer munosabatlari, soliq tizimi, ichki va tashqi savdo aloqalari hamda iqtisodiy rivojlanishga ta’sir etgan ichki va tashqi omillar ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: Buxoro amirligi, iqtisodiyot, qishloq xo’jaligi, hunarmandchilik, savdo aloqalari, yer egaligi, soliq tizimi.

Аннотация: В экономике Бухарского эмирата в XVIII–начале XX века основное развитие происходило за счёт сельского хозяйства, ремесел и торговых отношений, при этом в экономической системе того времени преобладал традиционный феодальный строй. Вместе с тем расширение внешнеэкономических связей, особенно усиление отношений с Российской империей, оказало значительное влияние на экономические процессы. В данной статье научно анализируется экономическая жизнь Бухарского эмирата, его основные отрасли, земельные отношения, налоговая система, внутренние и внешние торговые связи, а также внутренние и внешние факторы, влияющие на экономическое развитие.

Ключевые слова: Бухарский эмират, экономика, сельское хозяйство, ремесла, торговые связи, землевладение, налоговая система.

Abstract: In the late 18th to early 20th centuries, the economy of the Bukhara Emirate primarily developed based on agriculture, handicrafts, and trade relations, with the traditional feudal system prevailing in the economic structure of this period. At the same time, the expansion of foreign economic relations, especially the strengthening of ties with the Russian Empire, had a significant impact on economic processes. This article scientifically analyzes the economic life of the Bukhara Emirate, its main sectors, land relations, tax system, internal and external trade relations, as well as internal and external factors influencing economic development.

Keywords: Bukhara Emirate, economy, agriculture, handicrafts, trade relations, land ownership, tax system.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

XVIII–XX asr boshlarida Buxoro davlati iqtisodiyoti tarixi Markaziy Osiyo mintaqasining siyosiy, ijtimoiy va madaniy taraqqiyoti bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan murakkab va ko‘p qirrali jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Bu davrda Buxoro amirligi iqtisodiy tizimi an‘anaviy feodal munosabatlarga asoslangan bo‘lib, unda yer egaligi, dehqonchilik, hunarmandchilik va savdo aloqalari muhim o‘rin egallagan. XVIII asr boshlarida Buxoro hududi Ashtarxoniylar sulolasi davrining so‘nggi bosqichlarini boshdan kechirayotgan edi va bu davr iqtisodiy beqarorlik, ichki nizolar hamda markaziy hokimiyatning zaiflashuvi bilan tavsiflanadi. Shu sababli ishlab chiqarish pasayib, savdo yo‘llari xavfsizligi izdan chiqqan, natijada iqtisodiy inqiroz holatlari yuzaga kelgan. XVIII asr o‘rtalariga kelib esa Mang‘itlar sulolasi hokimiyat tepasiga kelishi bilan iqtisodiy hayotda nisbiy barqarorlik tiklana boshladi, ayniqsa Muhammad Rahimbiy va Shohmurod davrida markaziy boshqaruv kuchaytirilib, soliqlar tartibga solindi, sug‘orish tizimlari qayta tiklandi va bu iqtisodiy tiklanishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi. Buxoro iqtisodiyotining asosini qishloq xo‘jaligi tashkil etgan bo‘lib, unda sug‘orma dehqonchilik ustun edi, Amudaryo va Zarafshon havzalarida joylashgan yerlar asosiy ishlab chiqarish hududlari hisoblangan, bu yerda bug‘doy, arpa, paxta, sholi kabi ekinlar yetishtirilgan va ular ichki iste‘mol hamda tashqi savdo uchun muhim mahsulot bo‘lib xizmat qilgan. Yer egaligi tizimi murakkab bo‘lib, davlat yerlaridan tashqari vakf yerlari va xususiy mulklar mavjud edi, dehqonlar esa asosan ijaraga olingan yerda ishlagan va hosilning ma‘lum qismini soliq sifatida topshirgan. Soliq tizimi iqtisodiyotda muhim rol o‘ynagan bo‘lib, unda zakot, ushr, xiroj kabi turli soliqlar mavjud edi va ular ko‘pincha aholining iqtisodiy ahvoriga salbiy ta‘sir ko‘rsatgan. Hunarmandchilik ham Buxoro iqtisodiyotining muhim tarmog‘i bo‘lib, ayniqsa Buxoro, Samarqand va Qarshi kabi shaharlarda rivojlangan edi, bu yerda ipakchilik, zargarlik, kulolchilik, temirchilik kabi kasblar keng tarqalgan bo‘lib, mahsulotlar ichki bozorda ham, tashqi bozorda ham yuqori talabga ega edi. Buxoro savdo yo‘llari orqali Rossiya imperiyasi, Eron, Afg‘oniston va Hindiston bilan faol savdo aloqalari olib borgan, ayniqsa XIX asrda Rossiya bilan savdo aloqalari keskin kuchayib, paxta va boshqa xomashyo eksporti ortgan, evaziga sanoat mahsulotlari import qilingan. Bu jarayon Buxoro iqtisodiyotining asta-sekin Rossiya iqtisodiy tizimiga bog‘lanib borishiga olib keldi. XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyoni bosib olishi va Rossiya imperiyasining Turkistonga bosqini natijasida Buxoro amirligi siyosiy jihatdan mustaqilligini qisman saqlab qolgan bo‘lsa-da, iqtisodiy jihatdan Rossiyaga qaram bo‘lib qoldi, bu esa iqtisodiy tizimda muhim o‘zgarishlarga sabab bo‘ldi, xususan paxta yetishtirish kengaydi va u Rossiya sanoati uchun asosiy xomashyo manbaiga aylandi. Natijada oziq-ovqat ekinlari maydoni qisqarib, bu ba‘zi hollarda oziq-ovqat tanqisligiga olib kelgan. Shu bilan birga temir yo‘llar qurilishi, yangi savdo markazlarining paydo bo‘lishi iqtisodiy aloqalarni kengaytirgan bo‘lsa-da, bu jarayonlar asosan mustamlakachilik manfaatlariga xizmat qilgan. XX asr boshlariga kelib Buxoro iqtisodiyoti an‘anaviy va yarim mustamlaka tizimining o‘ziga xos aralash shakliga ega bo‘lib qoldi, bunda bir tomondan eski feodal munosabatlar saqlanib qolgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan kapitalistik munosabatlar kirib kela boshladi. Bu

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-Aprel, 2026-yil

davrda iqtisodiy tengsizlik kuchayib, aholining katta qismi qashshoqlikda yashagan, ayniqsa dehqonlar og‘ir soliq yukidan aziyat chekkan. Shu bilan birga jadidchilik harakati iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar zarurligini ilgari surib, sanoatni rivojlantirish, savdoni kengaytirish va ta’lim tizimini modernizatsiya qilish g‘oyalarini targ‘ib qildi.

Buxoro iqtisodiyotining ushbu davrdagi rivojlanishi murakkab va ziddiyatli jarayon bo‘lib, u ichki omillar bilan bir qatorda tashqi siyosiy bosimlar ta’sirida shakllangan, natijada XX asr boshlariga kelib iqtisodiy tizim chuqur islohotlarga muhtoj holga kelgan edi. Ushbu tarixiy jarayonlar keyinchalik Buxoro inqilobi va yangi siyosiy tizimning o‘rnatilishiga zamin yaratdi, bu esa Buxoro iqtisodiyotining keyingi rivojlanish bosqichiga o‘tishiga sabab bo‘ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Iskandarov B.I. Markaziy Osiyo iqtisodiyoti. – Dushanbe: Donish, 1964. – 184 b.
2. Ishanov A.I. O‘zbekiston iqtisodiy tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1974. – 256 b.
3. Suxareva O.A. Buxoro amirligi tarixi (K istorii goroda Buxari). – Toshkent: Fan, 1958. – 210 b.
4. Tuxtametov T.G. Buxoro amirligi iqtisodiyoti. – Toshkent: Fan, 1968. – 192 b.
5. Xamrayev M. O‘zbekiston tarixi (XVIII–XX asr boshlarida). – Toshkent: O‘qituvchi, 1990. – 320 b.